

মহাকবি হিজম অণ্ডাংহলগী মহাকাব্য 'খম্বা-থোইবী শৈরেং' গী 'কাও' দা রসকী মফম

Dr. K. Bimola Devi

Assistant Professor

C.I. College, Bishnupur, Manipur - 795126

Email: bimola1975@gmail.com

রামচং (Abstract): মণিপুর চাওরবা ভারতকী অরাং নোংপোক চিদাইদা চিংলোন মাপনগী পল্লোনুংদা চিক্লা মদোম গাঞ্জবী নুংশিরবা লমদম অমনি। লমদম অসিবু মুরাপল্লি, তিলিকোকতোম, কংলৈ মৈত্রবাক, তাইবংপান অসিনচিংবা কোলোয় মিংলেন কয়ানা মিঞ্জোইনে। লমদম অসিগী লৈচাউরোল-সিভিল্যেজেন চহী কুমজা কুমশিং কুন্লাইদনা লিরবা মতমদগী হৌথিবনি। লমদম অসিগী অসিগুস্বা ইপা-ইপুশিংগী ফজথ্ববা লীচৎ-শাজৎ (কলচর) শিং অসি লমদম অসিগী খোরিরেল (মহাকাব্য) 'খম্বা-থোইবী শৈরেং' দা ফনা যান্না মমি তারি। তাক্কক ১৫ লৈবা কাব্য অসিগী ৭শুবা তাক্কক 'কাও' হায়বসিদা কংলৈ মৈত্রবাক্কী য়েলহৌইগী লৈপাক গাঙ্কোন, যুমলৈ-কৈরৈ, মিঞ্জো লাক্কৌ, থৌগল্লোন-শাজৎ, চাকচা য়িথক অসিনচিংবা কয়া মমি তারি। অসিগুস্বা খোরিরোল অসিদা খোরিরোল অমনা পীগদবা মনুংগাই-রস বীর, হাস্য, করুন, বাৎসল্য, রৌদ্র, ভয়ানক, বিভৎস, অদ্ভুৎ, শান্ত অমসুং ভক্তি রসশিংগী মনুগাই অদু রাকমরেল (মহাকবি) হিজম অণ্ডাংহলগী তুরিদা য়েক্তুনা পুথোরকপা শুম্বাংনিগাইনি।

মরুওইবা রাহেশিং (key words): নাট্যশাস্ত্র, ঔচিত্য, রসরাজ, অঙ্গরস, অঙ্গীরস, হোইনচৈ, পিবন পাবনা, মোমোনুনা, লোইপোৎ, ক্রাকপা, মাইবী, মর্ষদা অসিনচিংবা।

1. রাহৌদোক (Introduction):

পুন্সিগী পান্দম অসি পুন্সিবু নুগাইনা খুয়া তুশিংনা হিংহনবদুনি। নুগাইবা অসিমক ফংননবা ঐখোয় তাইবং মীওইবনা হোংনরি। শুরি নোল্লিবা, গাংলি শক্লিবা পুন্সমক নুগাইনিংবদগীনি, নুগাইহন্নবগীদমক্লি। কাব্য সাহিত্যগী পান্দমসু নুগাইবা পীবনি। মসিমক্তনা ভারতকী কাব্যশাস্ত্রদা মাইচৌশিংনা সাহিত্যগী পান্দম অসি নুগাইবনি, রস পীবনি হায়না যানরি। মহাকাব্য – খোরিরেল অমনা রসশিং অসি মখল মখেল নাইনা, শুনা পীরি। 'খম্বা-থোইবী শৈরেং' মণিপুরী সাহিত্যগী শৃঙ্গার রস হায়না খঙনরিবা নিপা নুপীগী অপাম নুশিংগী লীচিং পীবা মহাও ওইরিবা রসরাজ অসিনা মপুং ওইবা অঙ্গরসনি। অতৈ বীর, বাৎসল্যনচিংবা রসশিংসু অকা অকুম নাইনা, শুনা লোয়নরি। তাক্কক ১৫ থোক্কা খায়দোকপা মণিপুরী খোরিরোল অসিদা তাক্কক খুদিংমক্কী মপুং ওইবা রসতা খর অহোংবা লৈ। খোরিরোল অসিগী ৭শুবা তাক্কক ওইরিবা 'কাও' অসি মমা মপাগা মচা ওইবশিংগা অনীগী মরক্তা লৈনবা অচেৎপা লীপুনা পীবা নুগাইবগী ঈথক- বাৎসল্য রস অসিনা মপুংনি। বীর, করুণ থানদনা তোর্বান অনীগী মতৌগুম তাক্কক অসিদা লোয়নরি। অসুন্না রসকী মায়গুন্দিগী 'কাও' বু লাকশিন্দুনা মহাকাব্যগী ঈরেন্দা 'খম্বা-থোইবী শৈরেং' সু মফম অমা কল্পদুনা তাওথরি হায়বা য়াই।

2. পান্দম (Objectives):

মহাকাব্য-খোরিরোল করিনো খঙনবা হোংনবা, মণিপুরী সাহিত্যগী থাক লেপ্নবা হোংনবা, ভারতকী মশক নাইবা মাইচৌশিংগী রস পরম্পরাবাদকী নুংগী শক্লোন খোরিরোল অমদা পানশিন্দুনা থম্বা অমসুং ইপা-ইপুশিংগী লীক্লম্বু অনৌবা নৈনরোলগী উচন্দা হাপ্তুনা থাক রাংখংহন্নবা মীৎয়েং থম্বা চে অসিগী পান্দমি। কাব্যশাস্ত্র, মহাকাব্য অমসুং সিভিল্যেজেন অহ্মগী ঈতিনফম অদু চে অসিদা পুথোক্কা হোংনবনি।

3. कान्नगदवशिः (Scope):

भारतकी श्टेट अमा ओइना अरां नोःपोक चिदाईगी चिंलैपाक मणिपुरगी महाकाव्या लमदम असिगी चाओखंपगी थाक नौहोनना चिंथोकतुना मणिपुर खुन्नाईगी थाक उंपगा लोयनना मणिपुरी मीयामगी चाउथोकचनफम पीनवा होःनै। नाकल अमरोमदा मसिना भारतकी सिभिल्यजेसनगी मंगल अमा उंपनवा होःनरकपदा मणिपुरगी कन्त्रिब्युसन अदु उहन्नवा होःनबनि। 'खन्ना-थोईवी शैरेः' महाकाव्य- थोरिरेल असिना काव्यागी लमदांदा अथोईवा काव्य अमा ओइ हायवखन्ना नतुना मसिना पीरिवा मनुंओइ, तमजनफम, ओइरिवा पुन्निगी फिदम अमसुं मसिना कमदौना महाकाव्य –थोरिरेल ओइरिबनो हायवा लंजिन रसकी उच्चनदगी कांनुना मपोप कायदना मचा ताना उहन्नि।

4. नैनवगी काङ्गोलन (Methodology):

नैन-चे असि इजनवगीदमङ्गा भारतकी काव्याशास्त्रगा मरी लैनवा अदुगा महाकवि हिजम अङ्गहलगी पुन्नि, महाङ्गी मणिपुरी साहित्यदा खुदाल तौवीरन्ना तोङ्गन तोङ्गनवा लैचलशिं ग्वाओवा लाईरिक, चेफोः कया थोमजिन्दुना सेकेगुरि रिसोर्स ओइना शीजिनै।

5. साहित्य अमसुं रसः

रस हायवसि काव्य साहित्य पावा, तावा नःत्रगा येःवा भावकशिंगी राखल अमसुं थन्मोयदा फाओहन्निवा मनुंओइ अदुनि। फजवा राहै अमसुं राहन्नेङ्गी मशक-अलङ्कार, खुंई खुलान्नेङ्गी मफज-रीति, थन्नेङ्करकपा नुंगी राहन्नेङ्क धनि, अथोईवा नाकोयनवा पाउदम-वक्रोक्ति अमसुं मता चानवा-ओचित्य असिनचिंवा काव्य साहित्यदा तओइफदना चःई। अदुमकपु रसना काव्य साहित्यगी थराई ओइ, नुओइवा पीवा ओषगी चां अदुना काव्य साहित्य अदुगी थाक रांवा नेशगी चां ओल्लि हायवसि खृष्टगी अहानवा चहीचागी भारत मुणिगी नाट्यशास्त्रदगी होरगा ओसि फाओवा यानरि। रस मखल ११ नि – शृङ्गार, हास्य, करुण, रौद्र, वीर, भयानक, विभङ्ग, अद्भुत (निपाल असिना भारत मुणिना होदोकपीरन्नि), शान्त (अभिनवओपुता अमसुं मधुसुदना होदोकपीरन्नि), बांसल्य (वीश्वनाथना होदोकपीरन्नि), अमसुं भक्ति/मधुर (रूपगोश्वामी अमसुं जीवागोश्वामीना होदोकपीरन्नि) नि।

6. महाकाव्यादा रसः

महाकाव्यादि महा ओइरवा हायवदि काव्यशिंलङ्गी अथोईवा काव्यानि। मसि शैरेःगी उच्चन्दा महापुरुष अमगी पुन्नि अमसुं मागी नाक-येः तुना मपुम ओइना लेःशिनवा अथोईवा काव्यानि। महाकाव्यादा चन्दवा लैते, पुन्नमक मफम मतम चान्नरगदि हापचिनवा यई। मसिना महापुरुष अमगी पुन्नि अमसुं मागी नाक-येः मपुम ओइना कोनशिनवना तोङ्गन तोङ्गनवा मखल मथेलगी महाओशिं पी। मरम असिना महाकाव्य अमदा मखल मथेलगी रसकी शुरवा महाओशिं फंवा ओम्मी। अदुमकपु भारतीयाचार्यशिंना महाकाव्य अमदा मपुं ओइना उंकदवा नःत्रगा भावकशिंदा फाओहन-पोकहनगदवा रस असि अहन्नि हायना पल्लन्मी। रसरज ओइरिवा शृङ्गार रस, तईवः खुदिंवु कोनशिनवा ओषगी शन्तम शकउंकदोरिवा ङ्-तल्लगी थोओहोफम ओइरिवा शान्त रस अमसुं अरावना मफेन्नदुना शेल्लिवा अरावा शंवाइनरिवा नुओइवना लाइतंनरवा तईवंगी अराववु राविहैवा मतो शकउंकलकपदगी शुंलकपा, ङ्होनरवा मींलुगी पीरांगा पीरोइनवा करुण रस अहम असिदगी अमना महाकाव्य अमगी मरुओइवा –अङ्गरस ओइगनि। अतै रसशिंना मशा ओइना मफम मतम चूनना शकउंक-शकफोःनहन्नुना मथो शंवा –अङ्गीरस ओइगनि। मसि मायचो पुन्नमका यानरिवा राफन्नि।

7. खन्ना-थोईवी शैरेःगी सर्ग 'काओ' अमसुं रसः

“खन्ना-थोईवी शैरेः” मोईरां शलाईगी कंलैरोन्दा मैना राईना तांन शम मीरोल मीथां कया लान्ना चही कुमशिं कुन्नाइदना पेना चैजिंलोईशिंना हेन्नि नातैनदुना मीथां लान्ना शन्नेङ्करकपा मणिपुरी खुन्नाईचाशिंगी लेमजनफम ओइरवा फोक इपिङ्गी राकमरेल हिजम अङ्गहलगी तुरिगी तान्नादा नौहोनना शैशेरीरन्निवा तांलवा महाकाव्य अमनि। रसरज हायना खंनरिवा शृङ्गार रसना ङ्गरम ओइना ङ्गखानदुना काव्यागी शैहोदगी शैरोईफम यौना पुथरिवा महापुरुष खन्ना अमसुं लाइरेषी थोईवी अनीगी शायोन नुंशि ङ्गखानरिवा काव्य “खन्ना-थोईवी शैरेः” भारतीयाचार्यशिंगी महाकाव्यागी परम परीं तेकहन्ना मता चाना

লেংশিল্পশ্বনি। মরম অসিনা কাব্য অসিগী অঙ্গা রসনা শৃঙ্গারনা ওই। শৃঙ্গার রস অসিমক অতৈ রসশিংগা তোৎন-তীন্নবা য়াবনা মসিবু অবিরোধ রস হায়নসু খঙনৈ। শৃঙ্গারনা অবিরোধ রস ওইবনা 'খস্বা-থোইবী শৈরেং' মহাকাব্য অসিদা বীর, করুণ অমসুং বাৎসল্য রসশিংগা নাক-য়েৎ চপ্তুনা হেন্না মৈথৌ পীবা রসশিং ওই। অদুগা লেমহৌরিবা হাস্য, রৌদ্র, ভয়ানক, বিভৎস, অদ্ভুৎ, শান্ত অমসুং ভক্তিনচিংবনা মতাং চানা চানা ঈনোৎনদুনা মহাকাব্য অসিগী ফজবা ওই, অপাবশিংগী থস্মোই হরী।

'খস্বা-থোইবী শৈরেং' সর্গ ১৫ লৈ। সর্গশিংগী তাক্কক মচাশিংগা পুনশিল্পবদি পুন্না তাক্কক ৮১লৈ। 'কাও' হায়না মিৎথোনবা মহাকাব্য অসিগী ৭শুবা সর্গ অসিদা তাক্কক মচা (sub-chapter) ১৫ লৈ। তাক্ককশিং অসিগী ওইনা য়েংলগদি মপুংদা বাৎসল্য, করুণ অমসুং বীর রসতা কায়দোংফম পীদুনা শৈজনবা থেংনৈ। খস্বা পোকপা মতমদা মপাইবুংঙো পুরেশ্বা নোঙ্গাখি। লাইগী খেত্তোকঙমদ্রবা নোংদমখোন্না মমাইবেস্মা ঙাঙ্কুরৈমসু মপারিনা থাবুম অল্পমতা ঙাইরিঙৈ লাইরম্নেন চৎখে। নৌনা পীদৎ পাদৎনরবা, হন্না য়েংবদা মোইরাং কনা উদ্রবা খুমন কনা লৈত্রবা নৌরিবা তাইবংগী অরা মীনোক খংজিদ্ৰবী মমোম খন্মু অমসুং মদু নিংথৌ খস্বা অনীবু মমাইবেস্মা ঙাঙ্কুরৈমনা থুল্লমদাইদা শাগী মপোক্তা পোকতুনসু মচা শক্কা অঙস্বা থাক্তা নাওকোনবীরক্ববা মখোয়না কোন্দৈরস্বা লাইগী ষন মীরোন খঙলবা, মীরমচৎ হৈরবা ঙাংবা নিংথি পাম্ভেবা হায়না মীস্টোনবা কাও (ষন) দা শীন্নরস্মী। লাইসন নিংঙা ঙারা পুংদোংবা পানা লাংঙনুবীগী মচানি। ইনুং থারুকপনা ময়াস্বনি। থোংনাং থারুকপী কৌবী মচে অমগী অতোনবা মৌপ্বানি কাও। অতৈ লোয়না থুপখরে। মচেম থোংনাং থারুকপীদি চোথে পুংগী নল্লোন্দা থৌদু নুং ওন্দুনা লৈখি। লাইসন অসি লক্ষ্মাংনখিবদগী মমা মপানা নিংথি খুন্দা নাইতোম হুন্দোকপীরস্মী। মোইরাং নিংথৌনা কোঞ্জবীদুনা য়োক্কখিবনি। পাস্বা তরেৎ চঙনা ফা মোইরাং নিংথৌবু কনঙমখিবগী মনা ওইনা ঙাঙ্কুরৈমা ফোইদিং লস্মিৎ চুস্বীবু পুরেশ্বদা থাজরক্বদা অওং-অউন শক লৈমা লস্মিৎ চুস্বীনা খৈনা পামজখিবা ষন অসি পীবিরকখি। ঙাঙ্কুরৈমগী অউন ষননি। মচু ঙাংবা, নিংথি খুন্দগী পুরকই অমসুং পলেম মমা ঙাঙ্কুরৈমনা খৈনা পামজৈ হায়দুনা নিংথি ঙারা পুংদোংবা ঙাংবা নিংথি পাম্ভেবা কৌখি। লোক অমদগী লোক অমদা লোক লান্না, পুং অমদগী অমা রাংমা লান্না চোংই হায়দুনা পুংদোংবা কৌবনি। পুরেশ্বনা শীজিন্নরস্বা কাওরেন মাবু হোইনচৈ লোংঙা চৈবুন অমনে, ঙাঙ্কুরৈমনা কারং লংনা তাদুনা শেস্বা থৌরি অমনে অনী অসি কাওরেন য়াইওইবা লাইসন অসিগী পুজাগী মতমদা হেক হেক পুথোক্কস্মী। কাব্য অসিগী শৈহৌদা রাকমরেন্না নৌরিবী খন্মুগী অরাববু শৈথারকপদা করুণ রস শাফোংহল্লদুনা অসুন্না ই-

নিংথম লাইজ অহেনবা কোন্ হনবা থস্বালগুম

লৈরাং মপুং ফাদ্রে রানা লৈরে মোইরাংদা

অমরোমদা নৌরিবী খন্মুনা মদুনিংথৌ খস্ববু কখোক্কবা মপুকচেলগা লোয়ননা মী ওইননবা নাওয়োক নাওকোল্লকপা মতাংদা বাৎসল্য রসকী মনুং ঙাই ফাওহনবা ঙস্মী। মতাং অমদা অসুন্না ই-

মাঙ্গোন উখোকতেনদুদা মদুনিংথৌ নমদা পো!

অনি'দুনা কপ্পকপা "ইমা! ইমা! কৌরকপা!

মৌপ্বাদুনা কপ্পদা নুরা মাসু কপইবা!

খস্বা খন্মু অনীগী লমজা মীকপ খোন্দুনা

পুরেশ্বগী ইঙ্কোন্দা উনা ফাওবা কপ্পক্লে।

খুমন ঙাতিকপীশিংনা অহিং তাংলৌ থেংলবদা হুন্দোক্কস্বা নৌরিবা মচাগী খন খোন্নাং অমৃতনা নংথরক্বদা কাওবু পন্দুনা শাওনা চৈরকপা মতাংদা রৌদ্র রসকী মথেল হাপ্পদুনা মতাং অমদা অসুন্না ইরি-

পাপী! ইকোপ পাৎতুদা চাক্তারিবা মী চাবা,

শন নংননি মসিবু থোকহল্লিবা পুস্বসে।

.....

য়ানবী ষঞ্জাউ-ও নংনা পাপপু পুরোকো।

মতৌ করন্না নৌনা কাংদোং ফারক্লিবা শয়েং পাম্বোম ঙানরকপদা শামা পাঙ্গল মরৌশিং মহেনথবা খুন্সুক পানারেন হঞ্জবা খুমন খম্ববু লাকচ খুদুম চনসিগে হায়বসিদা লাইনিং ওইথ্ববা নোংবান্না খুমন ঙাথি- ঙাতিকপীশিংগী মীকপখোন তাবদগী কাওগী মরম খঙথি। লীখুন চুন্না লীদুনা খম্ববু কাওগী খয়াত্তা লাংফম ওইহল্লগে হায়না য়ুংনা খনথি। মাইবী চংশিন্দুনা শক্তম শকওন্নরকপা নোংবানগী শকফমদা লৈপাক মীয়ান্না ওকপা অমসুং হৈনদবা, হঞ্জোইবা মতৌ উৎলকপা মতাংদা বিভৎস অমসুং অদ্ভুৎ রসকী মহাও য়েল্লকই-

লৈপাক রা রা লাওরকই “আই আই মাইবীনি” ময়াম
হন্দোক্লে লৈপাক পুন্না। নোংবান কোনুং পাংখরে।

খম্বনা পুখম শেঞ্জা তিংদুনা রাচৎ-রানোন্ননা কাওবু ফাজগে হায়রল্লে হায়না নোংবান্না চিহ্নীরবদা খম্বনা শেংদোকচথি। মসিদা নমহত্তুনা কোংয়ানবনা পিবন পাবন্ননা চৈরকপা মতাংদা ভাবকশিংগী থম্মোইদা তুমদুনা লৈরম্বা স্থায়িভাব ক্রোধবু ফুগৎহল্লক্তুনা রৌদ্র রস ফাওহল্লকপা মতাং অমদা-

ইকু পুরেব্বসুনি, মপু পারেব্বা কৌবা,
ঙাঙ্কুরৈমা কৌবা মমাসু- সুন্না সুন্মা তৌই হায়।
মুখ্ লান্সিগী কাংবু! মানা ফাদ্রগা ফানি,
ননাই নোংবান ঐহাক্লা।

.....
চারুবদি মৈদুদা ইকং হুঞ্জিল্লুবগুম
খুমন থমোই লকাদা মৈহৌরক্লে। মৈদুগী
মৈরি স্বর্গ থেংখরে। প্রলয় মৈদি কোটিনা
খুমন মাবু চারুক্লে। মৈরি অদু খম্বগী
নাতেন নাকোং মীৎয়াদা ঙাংনা মৈতেন ফাওরক্লে।

য়াইতোং খমদোংবা অঙোম শাগৈদা পোকপনি হায়দুনা কংলাগী অঙম অথৌশিংনা অতন্ননা নোংবানগী মীচংদা লেপথ্ববদা অঙোম শাগৈগী অরাবা থরান ওইরিবা লৌশিং চাওবা নোংথোন্না মা লৈরি হায়না চোংথোক্কপা মতাংদা মমা মপা ওইবশিংনা মপারি মমোমশিংবু নুংশিবা মতৌনা অয়েংবা/অতাবশিংগী থম্মোই ফুক্তুনা নুঙাইবা পীরকপা মতাংনি-

চাওবা মমাক য়েংদুনা- “কংলা নিংথৌবা, অঙাংশা!
খুমন নোংয়াই শাজৌতেন! পুথ্রমতেনদি তোলেনতেন
ইকু লাকএ উদ্রবো!

.....

থাংগরাকপা অঙম্বনা মাইবীনা হায়বদি লাইনা হায়বনি হায়না নোংবানগী মীচং চংবু করেন্নদুনা চাওবনা নোকশিল্লকথি-

‘হোয় ইচাবু তৌবতায় – লাইনা ফাওরক্লবদি
হায়রে-চাওবা- মদুদা – ‘দুদি ইতেন নোংমৈসি?
ইকোপ শনচারে ওক্লে, তাইবং কুমশিং য়াল্লবা,
অহন চাগে হায়রদি কেগে চৈরাপসিদদি
অহন ওইবা ইতোন্নি। তাইরেন লাইজ থিক্লেশেং
তাংদন মতেন ফবদা ইতেন ফম্বীবা তারে।

কাব্যগী হাস্য রসকী শাফু পী, ভাবোকশিংগী থম্মোয় মোমোন্নদুনা পেঞ্জৈ। তোরুং শাদানউদা কবোগী লম শোক্লা লাম্মে রাইখিবদগী কবোশিংনা মৈনা চাকথিবা লন-থুম, সনা লুপাশিং শিংননবা হায়রে। কৈরাকপা চাওবনা নোংথোনফম লৌদুনা কবোশিংগা রাফংনথি। মথোয়গী লনশিংবু শিংগনি অদুগা চহী ১০রোম

कबोदगी ङ्गैरकपा चकपी तुरेलगी ङ्गैशिंगना मोखलकुतुना लो उवा याद्रे, फो लोक्त्रे मसिगीसु शिंगलमगदवनि हायना लोक्त्रक पापु उतुतुना मरौशिंगना कबोदगी कब्रं लं १७१ मोइरांदा लोइपोपं ओइना खोमहोथि-

कोरि कोम्पाक थकुतुदा लोइगी राशक इनरुइ
लंगी चतरेण ह्मफुगा अमा थोइवा अदुबु
कोरौ अदुमकुतुदा पुरकइदो इबुंगो!

चाओवा नोण्थोनगी पाइरक्की लोशिंगदा अदुभुण रस, मबुद्धि मरौशिंगगी थोनादा वीर रस, चिंखु नहा तेलहैवगी निंथो मनाओनि युवराजनि हायवगी ङुकचाओ थेकपा मतौना चाओवा नोण्थोनबु ताथिना ङांवा मतौदा चाओवना शाओरकपा- रौद्र रस, निंथो मनाओ चिंखुवा ङ्गान ताजुरकुतुना मयासुं निंथोना चैरकपा मतांदा भयानक रस अमसुं लोक्त्रक पापु कबोगी चकपी तुरेलगी ङ्गैशिंगना मोखतुतुना लोफम थुमजिनवा ओइना उहल्लकपा मतांदा हास्य रस पोक्ककपा मतांशिंगनि।

हाओरम नुङ्गेइ याइमवा तोन्द्रेदा काफवगी ङ्गैनि खम्बा। हाओरमहल अमसुं हाओरमतोन अनीगी मचिन मनाओनि। इरोण्गैमा काङ्गैराथो तुरेन्दगी मणिगी नोण्थे परेण तारमदुना खुल्लगा हाओरमतोन्दा पीरे। लुरां निंथो ममोसु हैरेम निंथो मपारि थाजुरवदा लुहोवगी थोरमदा हाओरमहला लीक असि शिदुना मयासा याइमगा लुहोववा याओवा चण्णवदा हाओरमतोनसु लुहोववा याओवा चण्णवा लीक थीरकपदा लैरमद्रे। थान्नी मैहोइनना शाओरवा हाओरमतोन्ना हाओरमहनगी ङुकशमगा पानना लीक अदु ककथि। पायम लिंग्जेल खामल्लि हायदुना हाओरम यायमना मोइरांदा शाइदांदुना मोइरांगी हेमाम निङ्गेल पान्दुना पारेसा पोकाथि। तारिमयुम निङ्गेल पान्दुना पारेसा पुरेसा पोकाथि। ङाङ्गुम निङ्गेल ङाङ्गुरैमा पान्दुना पुरेसा खम्बा पोकाथि। खम्बु मनाओ थोकइ हायना नुंशिना खुमन निंथोना खुमन लैकाइ निंथोवा हायना मिं थोनवीथि। मोइरां निंथोना खम्बु कंला निंथोवा हायना कौथवनि। मागी चही २३ शुरवी ममोम हायानुना खम्बदगी खजिक हल्लि अदुबु खम्बगी ममोम थोकइ, मतोनइबुंगो थोक्ले। मपारि शाचदवा खुमन निंथोगी लैपाक असि खुमन पुंबु नुंशिवा मथोना फवा खुमन लैकोइपुंगी अराणा ङ्गै ओइरिवा खुमन क्काकपा अथोवना युवराज ओइना लैङ्गुक्की। काव्य असिदा हास्य रस कायदोण्गहल्लदुना असुन्ना इ-

थोण्गेलन काओफामन करि पीगनि हायवगे हायना खम्बदा हंलवदा –
खुमन मचा येण्दुना – “खुमन इबुंगो शाजो!
लेम्फरा करम तोवा शाफामन्दि तोम्पाक?”

... ..
कैना ओइना पीनि हाय।“ खुम्मे इकाइ इकाइना।

हास्य रसकी कायदोण्गफम पीरि। काओरेन वन ङांवा असि ककचिं मायकै ओन्ना इकोप लाइपन शोयगी लाइदिगोम मपान्दा चाक्त्राथि। येण्कि मानवी मचिदा सगी लोङ्खुम अदुगा ओइदना लुपागी लोङ्खुम ह्कइ। मचुना लेक लेक लाओना ङांवनि। मचिना पाक्कवा मपाक अमा कोखतुतुना कुपशिनवा, मरुमदुना लैपुंणुम रांणा तोंवा मतौ अमदा खम्बना काओबु उवदा-

काओरेन मारु येण्गला- “खनेक नत्ते यांकोक्कि,
नातोन नत्ते मैल्लि, ममिं नत्ते थरानि,
थरान नत्ते नरानि, मना नत्ते ह्माइनि,
ममाइ नत्ते चिंमाइनि, यांलेन नत्ते लौरिनि
लौरि नत्ते चिंयांनि, मरेण नत्ते चिंथांनि,
मरुम नत्ते लैपुंनि, लैपुं नत्ते चिंदुमि
मथोण्ग नत्ते युस्वीनि फजरेदा चाओरेदा?

भावकशिंगदा अदुभुण अमसुं भयानककी महाओ येनवा ङुम्मी। खम्बना काओ फावा चण्थिवा रांलेन पुंजाना याक्कवदा निंथो-फन्नाइवशिंगना नोण्बानगी लाइफाओ येण्थि। नोण्बानना मताओ अराफमदा तारे हायना

লাইফাও ফাওথি। মতাওবু কল্পনবা খারকুবদা খষদি অশোয় অঙাম যাওদনা কাওরেন তুংইনা লারুবদা নোংবান্না পাম্বা কৈ শাদুনা মতাও অমসুং ষনবু কিহনখি। ষননা মচাগী লোইরং শিংখোং ওইরিবা নোংবাননি খঙলদুনা রায়খায়দুনা প্রান লৌগে তৌরবদা নোংবাননা কাওবু খৈনা কিরকপা মতাংদা ভয়ানক রস ফাওহল্লদুনা অসুন্না শৈশেম্বী-

... .. ইতাও ঐখোয়নি ষন খাম্মু।
লাওরে নোংবান চেল্পকই কাওনা প্রপ প্রপ তান্নে।

থাংজিং শরেন চনবগী তরুকি শুবা নুমিত্তা মচা অনীবু হৌনা খোংদুনা যাত্রা ওইরগে অশি লমদমদা চংখগে হায়না পুকমেন্নরে। থরায় অমনা লাইরল্লেন চত্তুনা পুরেশ্বা অমসুং ঙাঙুরৈমগী মনাক পাংখগে অদুগা থরায় মরিনা খোইরেত্তা চত্তুনা পাম্বা কৈ ওন্দুনা মপারি মমোম অনীগী লমন শিংলমখিনি পীনবীযু হায়না থাংজিংদা থৌনিজখি। ১১নি শুবা নুমিত্তা করুণ, বাৎসল্য অমসুং ভক্তি রসকী শঙ্গম্মা পীবা মহাও অদু ফংহল্লদুনা –

কল্পমখে কপ মথোয়াংগোল্লেন্নে খষনা।
তরামথোইনি সুবা কোরৌদুদা খম্মুনা
লৈমা নিংখৌ যাওনদি মপায় মথৌ লোইখরে।

করুণ, বাৎসল্য অমসুং ভক্তি রসকী শঙ্গম্মা পীবা মহাও অদু ফংহল্লদুনা অপোকপা মপামক্কা মান্ননা লৌজদুনা ঙাংবা নিংখি পাম্বাবগী মথৌ মঙম পাংখোকচখি। ভক্তিগী মর্যাদা উৎপনি, বাৎসল্য রসকী অশেংবা শক্তিম্বি।

৪. রারোইশিনঃ

কাব্যরসকী মীৎলমদগী য়েংলগদি মহাকবি হিজম অঙাংহলগী খুখাই মহাকাব্য 'খম্বা-থোইবী শৈরেং' গী 'কাও' হায়না মিংখোনবা তরেং শুবা সর্গ অসি মহাকাব্য অমগী মরমচংকী মহৌশা রস পুন্মক মখল মখেল নাইনা শাফোংহন্দুনা অপাবশিংগী পুকিং ছবা ওমহল্লি। বাৎসল্য, করুণ অমসুং বীর রসনা মপুংওইবা অঙ্গরসনি। অতৈ রসশিংসু তেংবাংশিন্দুনা নিংখিজরবা মহাকাব্যগী তরুক অমদি ওইরে।

মতেং লৌজখিবশিং(References)

১. অঙাংহল সিংহ হিজম, খম্বা-থোইবী শৈরেং, শাঙাই ওফসেং প্রিন্টর, সেগা রোদ খৌদা ভাবোক লৈকাই, ইম্ফাল, ২০০৫.
২. দীনমণি এলাংবম, অঙাংহল: সাহিত্য সমাজ অমসুং সংস্কৃতি, বোবী পব্লিকেশন্স, ইম্ফাল, ১৯৯২.
৩. কুমার শর্ম্ম অরিবম, সাহিত্যদা ক্রিটিসিজম অমসুং অতৈ নৈন-রারেংশিং, রাইটর্স ফোরম, ইম্ফাল, ২০১৩.
৪. এলাংবম দীনমণি, ভারতকী কাব্যশাস্ত্র, ইম্ফাল: ডা. ইবেহায়বী অমদি দিনেশ্বর, ১৯৯৯
৫. কুঞ্জো পুখম্বম, ইজম, সাহিত্য সেবা সম্মিটি, ককচিং, পব্লিকেশন্স, মণিপুর, ২০২০.
৬. শ্রীসুরচান্দ শর্ম্ম (অনু:) ভারতকী নাট্য-শাস্ত্র, মণিপুর স্টেট কলা একাদেমী, ইম্ফাল, ১৯৮৫.
৭. Cuddon J.A, Dictionary of Literary Terms and Literary Theory, New Delhi, Penguin Books, 1998.
৮. Ghosh J.C., Bengali Literature, London: Curzone Press Ltd., 1976.
৯. Dr. RaghukulTilak, Literary Forms, Trends and Movements, Rama Borthers, New Delhi, 2004.
১০. Damodar Singh L., Aspects of Manipuri Literature, Imphal, Writers' Forum, 2008.
১১. Dinamani Singh E, HijamAnganghal Singh, Sahitya Academy, New Delhi, 2007.